

Bo'lajak musiqa o'qituvchisi kasbiy tayyorgarligining motivatsion, mazmun va operatsion komponentini pedagogik qo'llab-quvvatlash
Panjiyev Qurbonniyo Berdievich – Xalqaro Nordik universiteti “Musiq
ta'limi” kafedasi mudiri, pedagoigka fanlari doktori (DSc), professor v.b.,
etnomusiqashunos

Bo'lajak musiqa o'qituvchisi kasbiy tayyorgarligi motivatsion komponentining alohida roli quyidagilar bilan belgilanadi:

a) ongli motivatsion insonning muhim xususiyati sifatida faoliyat yuritadigan faoliyatda sub'ektning faol yuzi (ya'ni sub'ektning kasbiytabiatiga xos) haqidagi falsafiy xulosalar;

b) sub'ektning shaxsiy-semantik munosabatlarining maqsadga, mavzu mazmuniga, amalga oshirish usullariga va ushbu sub'ekt ishtirok etadigan faoliyat natijalariga nisbatan umumiy va kasbiy (shu jumladan qo'shiqchilik) pedagogik va ruhiy tayyorgarlik qoidalari;

v) musiqiy-nazariy fanlarning (shu jumladan, musiqa nazariyasi, cholg'u ijrochiligi, xonandalik, musiqa o'qitish metodikasi) kasbiy-amaliy, ijodiy-musiqiy faoliyatda motivatsiyaning ahamiyati to'g'risidagi xulosalari.

Kasbiy tayyorgarlikning motivatsion jihati bo'lajak musiqa o'qituvchilari kasbiy-amaliy va ijodiy faoliyatga, musiqiy-pedagogik voqelikni bilish va o'zgartirish jarayoniga bo'lgan ehtiyojini qiziqtiradigan shaxsiy-qadriyatli munosabatni shakllantiradigan asos bo'lib xizmat qiladi. Bu tarkibiy qism kasbiy ta'lim mazmunining bunday elementini o'quv va musiqiy pedagogik jarayonda bo'lajak musiqa o'qituvchilari tomonidan kasbiy aks ettirishga hissiy va qadriyatli munosabat tajribasi sifatida o'zlashtirishga bevosita qaratilgan.

Motivatsion komponentning mazmuni, avvalo, bo'lajak musiqa o'qituvchisi shaxsining emotsional-qadriyatli va ehtiyoj sohasini qamrab olib, ular kasbiy faoliyat jarayonida namoyon bo'ladi va uning yuqori sifatiga erishishga ko'maklashadi. Bu yerda bo'lajak musiqa o'qituvchisi shaxsining asosiy sifati ijtimoiy va kasbiy naltirilgan pozitsiyadir. Bo'lajak musiqa o'qituvchisining musiqiy-pedagogik haqiqatini bilish va o'zgartirish bilan bog'liq kasbiy faoliyatga qiziqish ko'rsatish; kasbiy bilim va faoliyat usullarini takomillashtirish, ularning kasbiy-amaliy va ijodiy faoliyatining barchasini sifat jihatidan o'zgartirish zaruratidir. Bo'lajak musiqa o'qituvchisining ushbu pozitsiyasining samarali tomoni, birinchi navbatda, fan-ta'lim va musiqa san'ati sohasidagi turli hodisalar va qarashlarni baholashga tanqidiy yondashuv o'qituvchining mavjud kasbiy muammolarga daxldorlik hissi, ularni o'rganishga didaktik, ijodiy yondashish zarurligiga ichki ishonch bilan birlashtirilgan uslubiy trening mazmuni va jarayoniga shaxsiy qadriyat munosabati orqali namoyon bo'ladi.

Ushbu komponentning tarkibida kognitiv va ijodiy motivlar ham muhim o‘rin tutadi: kasbiy ahamiyatga ega muammolarni uslubiy tushunish jarayoniga qiziqish, ularni o‘rganish uchun zarur bo‘lgan adabiyotlarni izlash, uslubiy tahlilda original ijodiy natijaga erishish istagi va boshqalarnamoyon bo‘ladi. Bugungi globallashuv o‘zgarishlar, musiqiy, falsafiy, pedagogik, psixologik adabiyotlarda insonning hissiy va qimmatli jihatlarini shakllantirishda inson tomonidan amalga oshirilayotgan faoliyatga ijobiy yoki salbiy munosabatining oddiy o‘rishiga emas, balki, birinchi navbatda, motivatsion soha tuzilmasining murakkablashuviga, faoliyat motivlarining sifatli o‘zgarishiga, ular o‘rtasida yangi, chuqurroq va yetuk munosabatlarni o‘rnatishga urg‘u beriladi. Mutaxassislar tomonidan musiqa ta‘lim yo‘nalishlarida shakllantiriladigan qadriyat munosabati (musiqiy bilimlarga, xalq qo‘shiqchiligiga, kasbiy faoliyatga va hokazo) avtomatik ravishda shaxsiy faoliyatni takomillashtirishga xizmat qiladi. Bunday bo‘lishi uchun turli didaktik ob‘ektlarning ahamiyatini ochib berish ularning shaxsiy (sub‘ektiv) qiymatini aniqlash bilan birga, ya‘ni “shaxsiy munosabat” kasb etishi kerak bo‘ladi.

Kasbiy faoliyatda motivatsiyaning roli haqidagi musiqiy, falsafiy, pedagogik va psixologik ma‘lumotlarga asoslanib, bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining o‘rganilayotgan kasbiy tayyorgarlikning motivatsion-qiymat komponentini shakllantirishda birinchi navbatda hissiy, faol- metodologiyaga haqiqatni ilmiy bilish sohasi, metodologik bilimlarga (turli darajadagi) va musiqiy, pedagogik nazariya, amaliyotning dolzarb muammolarini o‘rganishga didaktik, ijodiy yondashuvni ta‘minlaydigan faoliyat usullariga shaxsiy munosabatini takomillashtiradi. Olib borilgan tadqiqot natijalari qo‘yilgan vazifalarni hal etishda bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish jarayonini tashkil etishning pedagogik va estetik (axloqiy) munosabatlari muhim rol o‘ynashini ko‘rsatdi. Jumladan, kasbiy tayyorgarlikning motivatsion komponentini faollashtirish va rivojlantirishning muhim sharti–ta‘lim va musiqiy-pedagogik jarayon ishtirokchilari o‘rtasidagi muloqotda xayrixohlik, hamkorlikka ishonish ruhi hukmron bo‘lgan barcha guruh shakllarida kasbiy-amaliy va ijodiy hamkorlik muhitini yaratishdir. Shuni ta‘kidlash kerakki, ushbu shartning bajarilishi ko‘p jihatdan maxsus o‘quv kurslariga rahbarlik qiluvchi o‘qituvchining shaxsiy va kasbiy fazilatlariga ham bog‘liq. Avvalo, u kasbiy tayyorgarlikning yetarlicha yuqori darajasini namoyish etishi, keng umumiy ilmiy bilim va pedagogik muloqot uslubiga ega bo‘lishi shart.

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi shaxsining motivatsion sohasi kasbiy tayyorgarlik jarayonida yanada muvaffaqiyatli takomillashadi, ular kasbiy bilim va faoliyat usullarini, ularning ob‘ektiv (ijtimoiy-musiqiy-kasbiy) va sub‘ektiv (shaxsiy) amaliy ahamiyatini o‘rganish zarurligini tushunib yetadi. Shu munosabat bilan, dars mashg‘ulotlarining dastlabki bosqichida talabalar

tomonidan egallagan bilim, ko'nikma va kompetensiyalarning mohiyatini ochib berishga emas, balki ularning kasbiy va ijodiy faoliyati uchun ahamiyatini baholashga to'g'ri yo'naltirilgan holatlarga qo'yish tavsiya etiladi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchisining musiqiy va pedagogik haqiqatini kasbiy tushunish jarayoniga bo'lajak mutaxassislarining hissiy, faol va shaxsiy munosabatini dolzarblashtirish va takomillashtirish, birinchi navbatda, ushbu muammoni hal qilishni nazarda tutgan mashg'ulot (ma'ruza, seminar, amaliy, laboratoriya, yakka tartibdagi dars)lar davomida amalga oshirildi. Bu yerda muammoli didaktik suhbat metodidan keng foydalanildi. Bu bir vaqtning o'zida bir nechta didaktik va tarbiyaviy vazifalarni hal qilish, zarur nazariy materiallarni taqdim etish, bo'lajak musiqa o'qituvchilari hisoblangan mutaxassislar shaxsining hissiy-baholash, badiiy-intellektual va faoliyat jihatlarini faollashtirish imkonini berdi. Bunday suhbat orqali alohida talabalar va tinglovchilar bilan yanada yaqinroq aloqa o'rnatish imkoniyati ko'paydi. Mazkur jarayonda qo'llanilgan muammoli savollar va ijodiy topshiriqlar bo'lajak musiqa o'qituvchilarining dars mashg'ulotlariga bo'lgan qiziqishini, ularni "o'z ifodasini topish"ga intilishlarini rag'batlantirish barobarida takomillashtiradi. Masalan, "Musiqqa o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligi: mazmuni va uning xususiyatlari" mavzusini ochib berishda bo'lajak musiqa o'qituvchilariga musiqa pedagogikasi fanining muayyan muammosini hal qilishda kasbiy yondashuvni talab qiladigan savollar, vazifa va topshiriqlar beriladi. Bunday hollarda kasbiy bilimlar talabalarining kasbiy-musiqiy va pedagogik haqiqatining muayyan hodisasi mohiyatini yaxlit ko'rib chiqishga undaydi. Fikrimizcha, professional jihatdan muhim muammolarni tahlil qilishda musiqiy-pedagogik va umumkasbiy ilmiy darajadagi bilimlarni nazarda tutishning amaliy ahamiyati nimada, bunday sharoitda kasbiy-amaliy va ijodiy faoliyatning turli jihatlarini o'rganishga metodologik yondashuvni qo'llash zarur bo'ladi va hokazo. Ushbu holatda, bu va boshqa savollar o'quv mavzu talabalarining assimilyatsiya sifatini "tekshirish" imtihondan o'tkazish uchun yetarli bo'ladi. Biroq talabalar umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quv, pedagogik amaliyotlarini o'tkazishda yoki kasbiy darajada ahamiyatini tushunish, ularni yordam berish uchun muhimligini ko'rsatadi.

O'quv va pedagogik amaliyot davomida talabalar faoliyatining kasbiy jihatlarini bilish va o'zgartirish jarayoniga hissiy, qimmatli va ijodiy munosabat tajribasini to'plashga imkon beruvchi maxsus vositalardan foydalanish tavsiya etiladi. Bunday vositalardan biri maktab o'quvchilari bilan mashg'ulotlarda olingan amaliy natijalarni aks ettirish shakllaridan biri sifatida introspeksiya hisoblanadi. O'z-o'zini tahlil qilish jarayonida talabalar e'tiborini nafaqat natijalarni aniqlash va baholashga, balki ularning erishishiga to'sqinlik qiluvchi pedagogik va psixologik omillarning qiymatini aniqlashga ham yo'naltiradi. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning motivatsion va qiymat jihatini takomillashtirishni

ta'minlaydigan pedagogik vositalarga turli xil savollar-ijodiy turdagi vazifalar, zarur adabiyotlarni tanlash bilan bog'liq tadqiqot vazifalari, muayyan muammo bo'yicha uslubiy tahlil o'tkazish ("yaxlit", "qisman" shaklda), modellashtirish, tajriba o'tkazish va boshqalar kiradi. Bu turdagi izlanish va ijodiy ishlarning har birini bajarishda talabalar ma'lum hissiy va irodaviy harakatlarni namoyon qiladilar, ma'naviy va shaxsiy-kasbiy salohiyatini ro'yobga chiqaradilar. O'z navbatida, talabalar tomonidan yaratilgan motivatsion munosabat, pedagogik amaliyot jarayonida qo'llaniladigan vositalar orqali kasbiy bilim, ko'nikma, malakaviy kompetensiyalar va faoliyat usullarini qo'llash musiqa darslarini o'qitishga qiziqishni oshiradi, bo'lajak musiqa o'qituvchilarini sifat jihatdan takomillashuvga intilishga sabab bo'ladi.

Shunday qilib, bu savollar, avvalo, talabalar tomonidan egallangan bilim va g'oyalarning shaxsiy ma'nosini ro'yobga chiqarish yo'liga yo'naltiruvchi rag'batlantiruvchi vazifani bajaradi. Mazkur masalalardan yana bir muhim jihati "musiqa o'qituvchisining kasbiy tafakkurida ilmiy va kasbiy jihatlarning o'zaro bag'liqligi" masalasidir. Mavzuga oid muloqot-mulohaza yuritish orqali o'qituvchi talabalarga quyidagi ijodiy vazifani qo'yishi mumkin: maktabda musiqa o'qitish muammolarini o'rganish bilan bog'liq o'z kasbiy va intellektual faoliyatining xususiyatlarini aniqlash. Bu yerda o'z-o'zini kasbiy tarbiyalash asosida bo'lajak musiqa o'qituvchilari o'z kasbiy tafakkurining mantiqiy va mazmuniy tomonlarini emas, balki uning emotsional va boshqa ta'siriy tomonlarini ham ongli ravishda tuzatadilar. Tajriba shuni ko'rsatadiki, talabalar o'quv va pedagogik amaliyotning aniq ma'lumotlariga asoslangan bunday vazifalarga qiziqish bildiradilar. Misol uchun, "musiqa dars mashg'ulotlarida ta'lim jarayonining tavsiya etilgan holatini tahlil qiling va berilgan savollarga javob bering" deb talabalarga murojaat etaylik. Vaziyatning mazmuni: bir qator dars mashg'ulotlari davomida o'qituvchi bakalavriat bosqichi musiqa ta'limi yo'nalishi talabalari bilan o'zbek xalq qo'shiqlaridan birini o'rganadi, lekin shu bilan birga ayrim talabalar tomonidan ushbu qo'shiqni o'rganish yuzasidan salbiy munosabatga doimo duch keladi, biroq, shunga qaramay, umuman "O'zbek xalq musiqa ijodi" fanining amaliy mashg'ulotlari shaklida mazkur qo'shiq mazmuni va uning ijro yo'li o'rganiladi. Talaba tomonidan tinglangan milliy koloritga, o'zining kuyohangiga ega qo'shiq oxir-oqibat musiqa dars mashg'ulotlari davomida o'rganiladi. Dastlab notanish tuyilgan qo'shiq dars mashg'ulotlari davomida sevimli qo'shiqqa aylanadi va talabalarga juda qiziqish uyg'otadi.

1. Mazkur ziddiyatli tushunmovchilikni qanday omillar keltirib chiqarishi mumkin?

2. Qanday mantiq va qaysi bilimlarga asoslanib, bu ziddiyatlar hal etiladi?

Mazkur vazifalarning asosiy mazmunidan ko'rinib turibdiki, uning yechimi nafaqat metologik, balki metodologik asoslashni, balki talabalar

tomonidan ma'lum shaxsiy-qadriyatli kasbiy pozitsiyani namoyon etishni o'z ichiga oladi. Talabalarning musiqiy va pedagogik haqiqatni bilish va o'zgartirish jarayoniga bo'lgan qiziqishlarini takomillashtirish barobarida dars mashg'ulotlarining turidan qat'i nazar o'qituvchi tomonidan namoyish etilgan uslubiy tahlil misollar muhim rol o'ynaydi. Ular tufayli bo'lajak musiqa o'qituvchilari o'z kasbiy sohasiga nisbatan o'z qadriyatlarini takomillashtiradilar, ma'naviy va shaxsiy tajribalarini boyitadilar. Bunday xulosa va natijalar nafaqat bo'lajak musiqa o'qituvchilarining fikrlashi, balki ularning hissiy-ruhiy, motivatsion-orientatsion faoliyatini ham takomillashtirishga asos bo'ladi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining xalq qo'shiqchiligi, balki musiqa pedagogikasi muammolarini kasbiy tushunish namunalari bilan tanishtirishda tahlil qilingan muammoga muallifning ijodiy munosabati qanday namoyon bo'lishiga, uning tadqiqot mavzusi doirasida yondashuviga xos bo'lgan xususiyatlarga alohida e'tibor beriladi. Taniqli pedagog-olim B.V.Asafevning asarlarini o'rganish, uning badiiy va tadqiqot uslubining o'ziga xos xususiyatlari, didaktik, tizimli, hukmlarni taqdim etishda ekspressivlik, o'rganilgan muammoga shaxsiy-qiyamat munosabati va boshqalarni talabalar nuqtai nazaridan tahlil etish maqsadga yo'naltirishda yanda oydinlik qiladi. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi musiqa va pedagogika haqiqatini bilishning eng boy ma'naviy va kasbiy-ijodiy tajribasi bilan aloqa qilish imkoniyatini qo'lga kiritadi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining musiqa ta'limi sohasidagi shaxsiy mavqeini, qadriyat yo'nalishini va ehtiyojlarini takomillashtirish talabalarning kasbiy tayyorgarlik jarayoniga motivatsion va qimmatli munosabati dars mashg'ulotining yakkadars turida ayniqsa samarali takomillashtiriladi. Buerda talabalarning individual mustaqil izlanishlari va kasbiy-amaliy-ijodiy faoliyati o'qituvchi-talaba-jo'rnavoz hamkorligida amalga oshadi. Bunday faoliyat bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy-amaliy va ijodiy-pedagogik faoliyatining reflektiv, dialogik, ijodiy tabiati dars mashg'ulotlarida ijodiy hamkorlik muhitini yaratishga xizmat qiladi. Bunday dars turi davomida har bir talaba o'zining individual va shaxsiy ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish va rivojlantirish, takomillashtirish musiqiy-nazariy bilimlarni musiqa pedagogikasi sohasidagi qadriyat yo'nalishlari va ehtiyojlarini barqarorlashtirish imkoniga ega bo'ladi. Ushbu dars mashg'uloti turining qiymati beqiyos. Unda kasbiy-pedagogik qidiruv o'yinlari jarayonida bo'lajak musiqa o'qituvchilarida nafaqat kasbiy bilimlarga, balki ularni amalda qo'llash usullariga ham barqaror qiziqishni takomillashtiradi. O'qitishning bu turi asosida bo'lajak musiqa o'qituvchilari turli kasbiy-fikrlash qobiliyatlarini, mustaqil ishlash ko'nikmalarini, eng muhimi-izlanish va amaliy-ijodiy faoliyatini takomillashtiradi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning motivatsion komponentini ishlab chiqishda yakka dars mashg'ulotlari davomida tahlil qilinadigan muammolarning o'zi muhim rol o'ynaydi. Bulardan biri, masalan, musiqa o'qitishda shaxsiy yondashuv muammosidir. Uning ma'naviy, shaxsiy va kasbiy tajribasiga murojaat qilmasdan, talabani chinakam insoniy munosabatlarni yaratmasdan faoliyat natijadorligiga erishib bo'lmaydi. Bunda bir qator pedagog olimlar (G.G.Neuhaus va Sh.A.Amonashvili) tajribasiga tayangan holda pedagog-o'qituvchilarning ma'naviy va shaxsiy tajribasini, ularning axloqiy va estetik baholari va pozitsiyalarini talabalar tomonidan o'zlashtirishlarini ham e'tiborga olamiz. Kasbiy tayyorgarlikning motivatsion va qiymat jihatini rivojlantirishning o'ziga xosligi shundaki, mazkur jarayonning o'zi reflektiv, dialogik, shaxsiy va ijodiy yondashuvga asoslangan bo'lib, muqarrar ravishda talabalar va o'quv kurs o'qituvchilari tomonidan adolatli baholashni talab qiladi. Bu esa, muayyan kasbiy faoliyatning maqsadini, uni muvaffaqiyatli amalga oshirish vositalarini maxsus tarzda belgilaydi. Biz ushbu ta'lim-tarbiya va pedagogik jarayonning barcha ishtirokchilariga o'zaro bog'liqlik aniq bo'lishiga harakat qildik. Kasbiy mashg'ulotlar jarayoniga shaxsiy va ijodiy munosabatni shakllantirish talabalarning turli xil mustaqil qidiruv va tadqiqot faoliyati, xususan, yozma ishlar bajarish bilan xizmat qiladi. Bu yerda talabalarning individual va shaxsiy imkoniyatlari, qobiliyatlari maxsus kuch bilan namoyon bo'ladi, kasbiy tafakkur sohasida kognitiv va ijodiy motivlar rivojlanadi. Talabalar o'rtasida bu turdagi izlanish va ijodiy ishlarga qiziqish kasbiy tayyorgarlikning dastlabki bosqichidan boshlab amalga oshiriladi. Uning paydo bo'lishining asosi, qoida tariqasida, talabalar nafaqat xalq qo'shiqlari, balki musiqa pedagogikasining turli muammolarini kasbiy va pedagogik tahlil qilishni ishtiyoq bilan amalga oshiradigan o'quv fanining nazariy mazmuniga aylanadi. Bunday paytlarda xalq qo'shiqlari vositasida talabalar kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning muhim omili musiqiy va pedagogik voqelikdir. Kasbiy faoliyat jarayonida turli usullarni qo'llashning ijodiy tajribasi, balki talabalar shaxsining hissiy, badiiy va estetik sohasi, kasbiy va pedagogik nazariya va amaliyotni bilish va o'zgartirish jarayoniga shaxsiy munosabat tajribasi sezilarli darajada boyitadi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy faoliyati tayyorgarligining motivatsion tarkibiy qismini ishlab chiqishda uning mazmuniga ko'ra, bu jarayon jamoaviy va individual faoliyatlarni o'zida birlashtirilgan ijodkorlikning bir turi hisoblanadi. Shunday qilib, har bir talabani muayyan muammo bo'yicha nutqi "muxoliflar", barcha talabalar, o'qituvchi, yetakchi o'quv kursining nutqlari, shuningdek, "mudofaa"ga taklif qilinishi mumkin bo'lgan fan, musiqa ta'limi va pedagogika sohalari mutaxassislari tomonidan to'ldirilib, belgilangan natijalarni baholashda ishtirok etish, bu borada kasbiy-ijodiy izlanishning ko'rsatkichi hozirgi kishilar orasida alohida qiziqish

uygʻotadi va boʻlajak musiqa oʻqituvchilari uchun kasbiy tayyorgarlikning qiymatini koʻrsatadi. Kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirishning motivatsion komponentini ishlab chiqish boʻlajak musiqa oʻqituvchisi amaliyotlar jarayonida ham amalga oshirilishini yuqorida taʼkidlab oʻtdik. Tarbiyaviy ishning bu maxsus shaklida talabalarning musiqiy-pedagogik voqelikni bilish va oʻzgartirish jarayoniga shaxsiy-qadriyat munosabatini faollashtirish uchun yangi imkoniyatlar paydo boʻladi. Avvalo shuni taʼkidlash lozimki, musiqa taʼlimi yoʻnalishi oʻquv rejasida kiritilgan musiqiy-nazariy fanlardan dars mashgʻulotlarini tashkil etish va oʻtkazish oʻquvchilarga musiqiy-pedagogik voqelikning murakkabligi, nomuvofiqligiga bevosita ishonch hosil qilish, unga didaktik yondashishning oʻrni va zarurligini anglab yetish imkonini beradi. Talabalarning oʻquv va pedagogik amaliyotlar orqali musiqa va pedagogik jarayonida muayyan masalalarni muvaffaqiyatli hal etish uchun empirik kuzatishlarning oʻzi yetarli emasligini, shu bilan birga “yuqori” darajadagi – kasbiy bilim talab etilishini yanada chuqurroq anglaydilar. Shu asosda talabalarning motivatsion sohasida sezilarli oʻzgarishlar roʻy beradi: ularning kasbiy bilim, koʻnikma, malaka va kompetensiyalari ortib, oʻqituvchilikka boʻlgan qiziqishi yanada chuqurlashadi va yetuklashadi, talabalarning bilim va ijodiy motivlari kengayadi, ulardakasbiy tayyorgarligi uchun zarur boʻlgan shaxsiy va pedagogik fazilatlar takomillashtiriladi.

Boʻlajak musiqa oʻqituvchisining kasbiy tayyorgarligining ahamiyatli muammolarini tushunishga tayyorligining motivatsion komponentini ishlab chiqish talabalarning bilim, koʻnikma, malakaviy kompetensiya faoliyat usullarini egallaganlarida, unda zarur ijodiy tajriba toʻplaganlarida amalga oshiriladi.

Ilmiy-nazariy bilimlarga asoslangan oʻquv jarayonining tarkibiy komponentining mazmunini ahamiyati quyidagilar bilan belgilanadi:

a) kasbiy faoliyatni amalga oshirishdagi bilimning roli boʻyicha pozitsiyasi;

b) talaba shaxsining fikrlash faoliyatini rivojlantirishda bilimlar mazmunining mohiyati va oʻrni haqida umumkasbiy musiqiy-pedagogik xulosalar;

v) oʻzbek xalq qoʻshiqlari vositasida boʻlajak musiqa oʻqituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning yetakchi vazifalari, uning mazmuni, unda kasbiy bilim, kompetensiyani – boʻlajak musiqa oʻqituvchisining malakali mutaxassis sifatida kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning eng muhim vositasi.

Kasbiy tayyorgarlik mazmuni komponentini shakllantirishning yetakchi vazifasi turli (pedagogik, umumkasbiy, ilmiy, amaliy, ijodiy, xususiy) darajadagi kasbiy va pedagogik bilimlar bilan qurollantirish, boʻlajak musiqa oʻqituvchilari faoliyatida kasbiy bilim, mantiqiy va mazmun tuzilishi hamda uslubiy tahlil tamoyillarini oʻzida aks ettiradi. Musiqa pedagogikasi

haqiqatining dolzarb muammolarini o'rganishga didaktik, ijodiy yondashishga imkon beruvchi bo'lajak musiqa o'qituvchilar orasida kasbiy yo'naltirilgan nazariy fikrlashning ushbu bilimlari asosida takomillashtirishdan iborat.

Kasbiy tayyorgarlikning muhim va ajralmas qismi, uni takomillashtirish jarayoniga nisbatan yetakchi vositasi ekanligidir. Ushbu musiqa o'qituvchilari tomonidan mantiqiy-konseptual va mavzu-mazmun guruhiga oid kasbiy bilim va kompetensiyalarni o'zlashtirish turli tashkiliy va pedagogik shakllar orqali amalga oshiriladi. Biroq, o'quv fanida uning o'quv-tematik rejasida o'z aksini topadi va aniq o'quv mavzulari mazmunida o'zining haqiqiy mazmunini topadi. Buni bir necha omillarda kuzatish mumkin. Birinchi (kirish) – "musiqa o'qituvchisining kasbiy tafakkurini qayta qurish muammosi"ning yetakchi vazifasi bo'lajak mutaxassislar kasbiy faoliyatining uslubiy jihatiga shaxsiy-qadriyat munosabatini faollashtirish, uslubiy tayyorgarlik jarayoniga qiziqish ko'rsatish uchun eng qulay shart-sharoitlarni yaratishdir.

Muayyan auditoriyaning saviyasiga qarab o'qituvchi muammoni yechish uchun u yoki bu mantiqni, uni o'rganish jarayonida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini pedagogik rag'batlantirish usullarini tanlaydi. Barcha hollarda, avvalo, zamonaviy musiqa o'qituvchisi tafakkurdagi stereotiplikni, formalizmni yengib, ijodiy erkinlikka ega bo'lishga intilishi kerakligini ko'rsatib berish zarur. Bu yerda o'qituvchining ijodiy rivojlanishini cheklovchi ob'ektiv va sub'ektiv sabablarni ko'rsatish mumkin. Bo'lajak musiqa o'qituvchisining ta'lim-tarbiya va musiqiy pedagogik jarayonda, ta'lim muassasasi va jamiyat hayotida tutgan o'rnini o'zgartirish bilan bog'liqligini alohida ta'kidlash joiz. Talabalar bo'lajak musiqa o'qituvchisi sifatida kasbiy-ijodiy va axloqiy-estetik ideallarni, maktab o'quvchilarining badiiy va musiqiy ehtiyojlarini, ularning ijodiy salohiyatini shakllantirish va rivojlantirish uchun bevosita javobgardir. Bu fazilatlar bugungi kunda shaxs (shu jumladan, talaba shaxsi), millat va umuman jamiyat uchun har qachongidan ham dolzarbdir. Bunday vazifa bo'lajak musiqa o'qituvchisi uchun faqat uni amalga oshirishda faol, shaxsiy, individual ijodiy yondashuv asosida amalga oshiriladi. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tafakkuri shunday darajada shakllanishi kerakki, u o'ziga taklif etilgan muayyan musiqiy-pedagogik tushunchalar, o'quv dasturlari, metodik tavsiyalarni xolisona va har tomonlama, yaxlit baholay olsun. Bu faqat musiqa o'qituvchisining kasbiy faoliyatining ijtimoiy ma'nosini, musiqiy ta'limni jamiyat rivojlanishining didaktik qonunlari, musiqa pedagogikasi haqiqati, turli ilmiy va badiiy bilimlarni uning amaliyoti ehtiyojlari bilan bog'lash qobiliyati, maktab o'quvchilarining yoshi, o'ziga xos xususiyatlari va imkoniyatlarini chuqur tushunish asosida amalga oshiriladi.

Umumkasbiy va maxsus metodikaning farqli tomonlarini tavsiflashda ularning o'zaro munosabatlarini ko'rsatish, ularga kiritilgan bilimlar umumiyliги va kengligiga ega ekanligini ta'kidlash zarur. Bu, birinchi navbatda, ularni mavzu bilimlaridan, metodologik darajadagi bilimlardan

ajratib turadi. Umumkasbiy va maxsus metodologiyaning muhim tomonlarini oʻrnatishda bilim masalasi eng muhimlaridan biri hisoblanadi. Pedagogikada metodologiya va kasbiy bilimlarning mohiyati va ahamiyati gʻoyasi boʻlajak musiqa oʻqituvchisining kasbiy tayyorgarlik muammosini uning faoliyati xususiyatlariga muvofiq koʻrib chiqishga imkon beradi. Dastlab talabalarga oʻqituvchining pedagogik madaniyati haqida kasbiy tayyorgarligining tarkibiy qismi sifatida umumlashtirilgan tasavvur berish, keyinchalik ushbu kasbiy tayyorgarlikning yetarlicha yuqori darajasini ifodalovchi shaxsiy va kasbiy fazilatlar ochiladi. Boʻlajak musiqa oʻqituvchilari kasbiy ahamiyatga molik muammolarni tahlil qilish va hal etishga yaxlit, konseptual yondashuv asosini tashkil etgan turli darajadagi uslubiy bilimlarning alohida ahamiyatini koʻrsatishlari kerak. Bu oʻrinda oʻqituvchi kasbiy madaniyatining eng muhim tarkibiy qismlari orasida pedagogik omillar va hodisalarni shaxsiy-qimmatli idrok etishni, ularni oldindan aks ettirish qobiliyatini, ilmiy asoslangan pedagogik taʼsirvositalarini tanlash boʻyicha tavsiya beriladi.

Boʻlajak musiqa oʻqituvchisi kasbiy tayyorgarligining mohiyatini aniqlashtirib, uni ikki darajada koʻrib chiqamiz:

a) oʻqituvchining ijtimoiy va shaxsiy tajribasi, shu jumladan uslubiy bilim, koʻnikma, malaka va kompetensiyalarini takomillashtirish ehtiyojlari;

b) musiqa oʻqituvchisi shaxsining ajralmas xususiyati boʻlib, asosan didaktik fikrlashda, musiqiy va pedagogik nazariya va amaliyotni ijodiy bilish va oʻzgartirishda namoyon boʻladi.

Boʻlajak musiqa oʻqituvchisining ilmiy-pedagogik tafakkur uslubi metodologik kasbiy madaniyatni shakllantirish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Musiqa oʻqituvchisining fikrlash uslubini aniqlash mutlaqo oʻzaro bogʻliq ikki tomonni oʻz ichiga oladi: ilmiy va kasbiy. Ularning birligini qayd etib, bu tomonlarning har biriga alohida eʼtibor qaratish zarur. Shunday qilib, musiqa oʻqituvchisi kasbiy tafakkurining ilmiy jihatlarini taʼriflashda real faktlar, pedagogik voqelik, uning qoliplari va ziddiyatlarini aks ettiruvchi kategoriya va tushunchalarni tushunishdagi roli belgilanadi.

Oʻz navbatida, kasbiy tafakkurdagi badiiy jihat nafaqat pedagogik voqelik haqiqatlarini kuzatish va umumlashtirish, balki ularga individual va shaxsiy baho berish va talqin qilish qobiliyati orqali namoyon boʻladi. Musiqa oʻqituvchisi kasbiy tafakkurining kasbiy yoʻnalganligi, eng avvalo, uning faoliyatining predmet mazmuni – musiqa, qoʻshiqchilik ijodiyoti va u bilan oʻqituvchi va talabalarining oʻzaro ham guruhli va ham individual muloqotini oʻz ichiga oluvchi jarayon bilan belgilanadi. Bu jarayon boʻlajak musiqa oʻqituvchisining kasbiy tafakkuri badiiy jihatining yetakchi rolini belgilaydi. Mazuni tahlil qilish jarayonidabakalavriat talabalarining umumkasbiy tafakkur muammosiga qadriyatli munosabatini va uning metodologik darajasini shakllantirishga ham alohida eʼtibor qaratish lozim.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining mavjud fikrlash darajasi g'oyasiga tayanish o'qituvchiga yangi mavzu bo'yicha materialni taqdim etishning eng ma'qul mantig'ini aniqlash imkonini beradi, umumiylik va aniqlik qanday o'lchov bilan ushbu auditoriya talabalariga taqdim etilishiga bog'liq. Talabalarpedagogikaningeng muhim qonuni – hodisa va jarayonlardagi “umumkasbiy”, “maxsus” va “yakka” didaktik munosabatlar haqidagi g'oyalarini tiklash orqali “metodologik tahlil” tushunchasini ko'rib chiqishga olib keladi. Pedagogik nuqtai nazardan o'rganilayotgan masalaga ilmiy fikrning “yuqori darajalari”dan qarash talabalarni “muammo”ni hal etish barobarida, uning mohiyatini ko'rib chiqish zaruriyatini anglashga yordam beradi. Bu o'z navbatida yana bir vazifani ilgari suradi: tushuncha mohiyatining umumkasbiy ta'rifini, uning pedagogika fanida –musiqa pedagogikasi sohasida talqinini izohlashga yordam beradi. Ushbu talqinning darajasi va to'liqligi, boshqa hollarda bo'lgani kabi, auditoriyaning o'ziga xos imkoniyatlariga qarab belgilanishi kerak. Konsepsiyaning mazmun-mohiyatiga yondashuvlar xususiyatlari metodologiyaga “bilim haqida bilim” deb kelganda, metodologik bilim va tahlilning transformatsion funksiyasiga e'tibor qaratilganda yanada tushunarli bo'ladi. Talabalar uchun bunday xulosa juda aniq ma'noga ega bo'ladi: natijada uslubiy tahlil o'zingiz uchun biror narsani “kashf qilish”, muayyan kasbiy ahamiyatga ega muammo bo'yicha yangi yaxlit nuqtai nazarga ega bo'lish imkonini beradi va shu bilan nafaqat nazariy, balki amaliy tajribangizni ham boyitadi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy-ijodiy faoliyati nuqtai nazaridan uslubiy tahlilni ko'rib chiqish talabalar uchun alohida qiziqish uyg'otadi. Odatda, barcha talabalar ushbu darajalarning har birini o'zlari uchun roli – vazifasini bilishadi, ularning imkoniyatlarini va ushbu bosqichda u yoki bu tahlil darajasini amalga oshirishga tayyorligini ob'ektiv baholaydilar. Alohida ilmiy muammoning pedagogik talqini undagi muhim, umumlashgan tomonlarni ochib berishi, shuning uchun musiqa pedagogikasi soha tadqiqotchilari bu muammoni o'rganishning turli yo'llarini topish imkoniga ega bo'ladi. Masalan, musiqa pedagogikasining falsafiy tushunchasi nafaqat butun dunyoni, balki shaxsni ham ma'naviy va amaliy o'zgartirish usuli sifatida bu jarayonni tarixiy dinamikada (axloqshunoslik), aniq ijtimoiy-pedagogik, badiiy-musiqiy hamda kasbiy haqiqat (sotsiologiya) sharoitida ko'rib chiqish zarurligiga olib keladi, nihoyat, shaxsiy rivojlanish uchun ta'lim imkoniyatlarini aniqlash nuqtai nazaridan (pedagogika boshqa nomlangan sohalar bilan birlikda) mavzuni o'rganishning yakuniy bosqichida musiqa pedagogikasi bilan aloqasi bilvosita shaklda “asosiy” sohalar (pedagogika, musiqashunoslik, etnomusiqashunoslik, musiqa pedagogikasi)da aniqlashtiriladigan strategik munosabat sifatida harakat qilishiga e'tibor qaratish muhimdir. Ayrim soha olimlar (K.S.Stanislavskiy) pedagogikada ijodiy sohani muhimligini ko'rsatish, shuningdek, psixolog (L.S.Shgoskiy),

sotsiolog (A.N.Sokor) musiqa nazariyasi (V.V.Medushevskiy) musiqiy asarlariga alohida e'tibor qaratish lozimligini ta'kidlab o'tadilar. Musiqa pedagogikasining bir qator uslubiy muammolarini chuqur va izchil o'rganish asnosida ta'lim jarayonini tashkil etish muammosini san'atshunos (L.A.Barenboim) tavsiya etadi.

Musiqa pedagogikasi muammolarini o'rganishga xususiy ilmiy yondashuvning muhim tomonlarini ochib berishda, talabalar e'tiborini metodologik tahlilda manbalarni tanlash va keltirishga, tadqiqotchining munosabati kabi masalaga qaratish lozim. Ba'zi talabalar ba'zan turli sohalaridagi "takliflar to'plami"ni ilgari suradilar va bu darajadagi kasbiy tahlilni amalga oshirishning mohiyatidir, deb hisoblashadi. Olib borilgan tadqiqot ishlari davomida bakalavriat talabalarining "prinsip" atamasini qanday tushunganliklariga aniqlik kiritish lozim. Bo'lajak musiqa o'qituvchisi kasbiy faoliyatining o'ziga xos talablari asosida aniqlashtirilgan mazkur tushunchaning ilmiy-pedagogik talqini beriladi. Ushbu ish kontekstiquyidagi prinsiplarga asoslanadi. Jumladan: mazmun-mohiyati, metodologik tahlilning pedagogik, umumkasbiy, ilmiy va xususiy darajalarining birligi prinsipi; ob'ektiv va sub'ektiv munosabatlar prinsipi; kasbga yo'naltirish prinsipi. Bular muayyan kasbiy tadqiqot, musiqiy pedagogik amaliyot va kasbiy tahlil jarayonining o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy tayyorgaligini takomillashtirish mazmuni tahlil etilar ekan, uning asosiy mohiyatini quyidagi tamoyillar vositasida yaqqolroq kuzatish imkoniga ega bo'lamiz.

Birinchi tamoyil: uning mohiyati talabalarni ta'limning xususiy ilmiy darajasining ichki va tashqi xususiyatlari bilan tanishishtirishdir. Avvalo, bu yerda, shubhasiz, mazkur muammoni tizimli ravishda ko'rib chiqish – pedagogika sohasidagi ilmiy g'oyani izlash, uni kasbiy, kasbiy-ilmiy "musiqa pedagogikasi" sohasiga kiritish, shu asosda musiqiy va pedagogik pozitsiyani yaratish – uni o'rganishning maqbul, ilmiy asoslangan usulidir. Albatta, uslubiy tahlilda harakatning mantig'i qarama-qarshi yo'nalishni ko'rsatadi: bu muammo bo'yicha empirik faktlar va musiqa pedagogikasining nazariy pozitsiyalarini tushunishdan falsafada ilmiy va badiiy fikrning turli sohalarida talqin qilish xususiyatlarini aniqlashdan iborat bo'ladi.

Ikkinchi tamoyil: ob'ektiv va sub'ektiv munosabatlar tamoyilining mohiyatini metodik tahlilda ko'rib chiqishda shuni alohida ta'kidlash kerakki, bu tamoyil musiqa o'qituvchisi faoliyatining pedagogik jihatlarini belgilaydi. Talabalar musiqa, san'at, xalq qo'shiqlari, pedagogika, musiqa pedagogikasi va o'qituvchi shaxsi qonunlari o'rtasidagi bog'liqlik nima bilan ifodalanishini, tahlilda nima uchun ikkinchisining shaxsiy-ijodiy munosabati o'ta zarur ekanligini tushuntirib berishlari lozim.

Uchinchi tamoyil: uslubiy tahlil doirasida musiqa o'qituvchisi faoliyatining kasbiy, amaliy va ijodiy tomoniga qaratilgan. Uning mohiyati va

maxsus ajratish zarurati metodologik tahlil har doim ma'lum bir sohaning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettirishi kerakligi bilan bog'liq. Ushbu tamoyil tahlilning barcha darajalarini musiqiy pedagogika faoliyati nuqtai nazaridan aniqlashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Nazariy aks ettirishning tarkibiy va substansial mohiyatini tavsiflashda, avvalo, uning musiqiy pedagogik tadqiqot olib borishdagi eng muhim mantiqiy bosqichi muammoni aniqlash va unga asoslangan tadqiqot mavzusini shakllantirishdan iborat ekanligini ta'kidlash lozim. Muammoni to'g'ri aniqlash muvaffaqiyatli ilmiy izlanishning kalitidir. Muayyan muammoni o'rganish uchun aniq o'z tadqiqot dasturini ishlab chiqish va, xususan, tadqiqotning yetakchi g'oyasini aniqlash ham metodologik tahlil natijalariga asoslanadi. Tadqiqotning yetakchi g'oyasini metodologik tahlil qilish tadqiqot izlanishining yakuniy natijasi haqida oqilona taxmin bo'lgan gipotezani shakllantirishga olib keladi. Mutaxassislarning ta'kidlashicha, tadqiqotchi ongida gipotezani shakllantirish juda murakkab va to'liq anglanmagan jarayondir. Ilmiy farazni ijod sifatida shakllantirish jarayonini tushunish, tabiiyki, olim va pedagoglarni tadqiqotchilarga bu boradagi har qanday maxsus qoidalarni berishdan saqlaydi. Bu yerda ilmiy va pedagogik adabiyotlarda bir necha bor uchragan bitta fikrni hisobga olish kerakki, gipotezani va umuman tadqiqot mantig'ini asoslash uchun pedagogik nazariyani chuqur bilish, ilgari kashf etilgan faktlar va musiqiy pedagogik haqiqatning namunalari tayanish, tadqiqot izlanishlarida yetarlicha jasorat va qat'iylik ko'rsatish kerak.

Talabalarning o'rganilgan tayyorgarligining operatsion komponentini shakllantirishning yetakchi vazifasi ularni kasbiy faoliyat usullari bilan qurollantirishdir, bu orqali dolzarb kasbiy ahamiyatga ega muammolarni o'rganishga yaxlit, didaktik yondashuv amalga oshiriladi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish jarayonida operatsion komponentning ahamiyati quyidagicha belgilanadi:

a) shaxsning yaxlitligi, uning ijodiy o'zini o'zi anglashning asosi sifatida faoliyat bo'yicha umumiy pedagogik pozitsiyasi;

b) fikrlash va faoliyat munosabatlariga umumkasbiy musiqa pedagogikasining xulosalari;

v) musiqa o'qituvchisining professional (shu jumladan kasbiy-uslubiy) faoliyatining maqsadi va o'ziga xos mazmuni.

Kasbiy mashg'ulotlarning operatsion komponentiga kiritilgan kasbiy faoliyat usullarining mohiyati va tuzilishi kasbiy bilimlar bilan belgilanadi va uning "faol shakli" sifatida harakat qiladi. Ushbu usullarning asosiylari quyidagilardir: musiqa pedagogikasining muayyan dolzarb muammosini o'rganish uchun zarur bo'lgan turli darajadagi kasbiy bilimlarni kashf etish qobiliyati; ushbu bilimlarni o'z kasbiy sohasiga "aylantirish" qobiliyati; konseptual tabiatning professional jihatdan

muhim muammolarini aniqlashtirish va uni hal qilish yo‘llarini topish qobiliyati; turli darajadagi kasbiy bilimlar yordamida o‘z faoliyatining shaxsiy va kasbiy jihatlarini takomillashtirish qobiliyati.

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy faoliyatga tayyorgarligining operatsion tarkibiy qismini muvaffaqiyatli shakllantirishni ta‘minlaydigan yetakchi pedagogik vositalar quyidagilardir:

musiqa pedagogikasi muammolarini uslubiy tahlil qilish;

ijodiy turdagi kasbiy va musiqiy pedagogik vazifalar;

kasbiy, amaliy-ijodiy va musiqiy pedagogik qidiruv o‘yinlar, xalq qo‘shiqlari, moddiy-texnik ta‘minot, chollg‘u asboblarga bo‘lgan ehtiyojni qondirilganligi.

Ushbu vositalardan foydalanish jarayonni tashkil etishning barcha shakllarida tavsiya etiladi.

Talabalarning kasbiy faoliyat tayyorgarligini takomillashtirishda, ularning didaktik va kasbiy-ijodiy faoliyat tajribasini rivojlantirishda ijodiy turdagi musiqiy-pedagogik vazifalar muhim o‘rin tutadi. Ulardan foydalanish o‘quv-pedagogik jarayonda muammoli vaziyatlar yaratishga ko‘maklashadi, bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarini muayyan muammoni hal etish uchun zarur bo‘lgan kasbiy bilimlar va faoliyat usullarini izlashga yo‘naltiradi.

Kasbiy musiqiy-pedagogik qidiruv o‘yini bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarlik jarayonining operativ tarkibiy qismini ta‘minlash borasida keng imkoniyatlarga ega. Ularning mohiyati allaqachon tadqiqotda yoritilgan. Bu yerda biz faqat badiiy va pedagogik qidiruv o‘yinini muvaffaqiyatli o‘tkazish, asosan, majburiy bosqichlarni o‘z ichiga olgan tayyorgarligiga bog‘liqligini ta‘minlaymiz:

a) o‘rganiladigan dolzarb muammoni ajratish;

b) ushbu muammo bilan bog‘liq ilmiy va badiiy tadqiqot adabiyotlarini talabalar tomonidan mustaqil o‘rganish;

v) muammoni tahlil qilishning asosiy jihatlarini aniqlash, muammoli masalalarni shakllantirish va ularga talabalarning javoblarini prognozlash;

g) talabalarning motivatsion-qiymat, badiiy-fikrlash va qidiruv-amaliyot faoliyatini tabulyatsiya, nazorat va introspeksiya qilish imkonini beradigan pedagogik vositalar va usullarni tanlash. Ushbu dars shaklini o‘tkazish uchun tartibga solingan rejadan qochish, maxsus kursni boshqaruvchi o‘qituvchi, agar kerak bo‘lsa, ijodiy o‘zgarishlar kiritilishi mumkin bo‘lgan umumiy hissiy va semantik dramaturgiyani belgilashga majburdir.

Kasbiy faoliyatga tayyorgarlikning barcha tarkibiy qismlarini shakllantirish va unda shaxsiy va shaxsiy tajriba to‘plashda talabalar tomonidan bajariladigan amaliy, yozma, ijodiy, mustaqil ta‘lim va boshqa ishlar alohida ahamiyatga ega. Jarayonni tashkil etishning ushbu shaklining ahamiyati va xususiyatlari, talabalarning kasbiy, musiqiy-pedagogik, mustaqil

qidiruv va tadqiqot ishlarining ushbu turini mantiqiy va kasbiy jihatdan tashkil etish bo'yicha bir qator bosqichlarini tahlil etamiz:

mavzuni (muammoni) tanlash va musiqiy va pedagogik haqiqat ehtiyojlari nuqtai nazaridan uning dolzarbligini aniqlash;

rejani ishlab chiqish va uni o'rganish uchun zarur bo'lgan adabiyotlarni tanlash; ushbu muammo bo'yicha uslubiy tahlil qilish;

natijalarni formatlash va ularni "himoya qilish" uchun taqdim etish va hokazo.

Uslubiy faoliyatning operativ jihatlari talabalarning o'quv va pedagogik amaliyoti jarayonida takomillashib boradi. Bu yerda, ularning imkoniyatlarini metodologik aks ettirish nuqtai nazaridan to'liq sinab ko'rish, dolzarb kasbiy ahamiyatga ega muammolarni amalga oshirishda uning evristik rolini amalga oshirish uchun haqiqiy imkoniyati mavjud. Pedagogik amaliyot, tajribalar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak mutaxassislar o'zlarining kasbiy bilimlari va faoliyat usullarini ijodiy bilish va musiqiy-pedagogik nazariya va amaliyotni o'zlashtirishning yagona mexanizmiga aylantiradigan shakldir. Metodologik bilimlarni "harakat"ga, ya'ni faoliyatning o'ziga xos aniq usullariga "tarjima qilish" jarayoni muayyan murakkabligi bilan ajralib turadi va muayyan qoliplarni hisobga olishni talab qiladi. Avvalo, biz har bir talabaning kasbiy tayyorgarligi bo'yicha o'z takomillashuv dasturiga ega bo'lishi kerakligini va tayyorgarlikning rivojlanishini bir bosqichidan boshqasiga o'tish vaqti belgilanishini nazarda tutdik. Shu sababli, kasbiy faoliyatning yetakchi usullarini ishlab chiqish jarayonining umumiy mantiqiy yo'nalishini saqlab qolish, talabalarning imkoniyatlariga yaqinlashish, ularning har birining individual kasbiy-ijodiy rivojlanishi uchun sharoit yaratish uchun uni aniqlashtirishdan iborat bo'ldi.

"Bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy tafakkurini takomillashtirish muammosi" mavzusi bir qator vazifalarni o'z ichiga oldi:

a) talabalarning kasbiy faoliyatga shaxsiy qadriyatli munosabatini kasbiy jihatdan faollashtirish;

b) ularni musiqa san'ati va musiqa pedagogikasining maqsadi va faoliyatini, jamiyat hayotida o'zbek xalq qo'shiqlarining ahamiyatini, musiqiy va pedagogik faoliyatning ahamiyatini belgilovchi omillar haqida xabardor qilish;

v) kasbiy musiqa pedagogikasiga nisbatan pozitsiyalardagi ziddiyatlar haqidagi bilimlarni ochib berish.

Bugungi kunda ham jamiyat taraqqiyotining turli davrlarida ushbu muammo bo'yicha nuqtai nazar o'zgarganligiga qaratilgan. Agar o'tgan o'n yilliklarda ham masalan, mamlakatimizda bu masala bo'yicha pozitsiya muhim o'rin egallagan bo'lsa-da, hozir ham musiqa insonda muayyan axloqiy fazilat (mehnatsevarlik, insonparvarlik, falsafiy, ruhiy, pedagogik, ta'limiy-

tarbiyaviy va boshqa)lar tarbiyalashning kuchli vositasidir. Musiqaning axloqiy, milliy, kasbiy rivojlanish uchun qulay estetik va psixologik shart-sharoitlarni yaratadigan pozitsiyasi mavjud. U muayyan milliy, axloqiy-shaxsiy sifatlarga bevosita ta'sir qilmay, tarbiyalashning "hissiy-irodaviy" amaliy faoliyati mexanizmi sifatida ta'sir qiladi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilari o'zbek xalq qo'shiqlari vositasida o'zlarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish jarayonida o'zining shaxsiy va kasbiy fazilatlari haqida dastlabki g'oyalarni shakllantirib, uning kasbiy tayyorgarligining ushbu muhim jihatining mohiyatini aks ettiradilar. Musiqiy-nazariy dars mashg'ulotlari davomida "o'zbek xalq qo'shiqlari", "pedagogika metodikasi" va "musiqa pedagogikasi metodikasi", "musiqa o'qitish metodikasi", uning mazmuni, turlari, shakllari, janrlari kabi tushunchalarning mazmun-mohiyati va farqini o'quvchilar qanday tushunganliklarini aniqlash lozim. Bu masalalarni aks ettirgan holda o'quvchilar musiqiy pedagogik va falsafiy, umumkasbiy, ilmiy tayyorgarlikning o'z tajribalariga, xususan, kategoriyalar va qonunlar haqidagi g'oyalarga tayangan holda amalga oshiradilar. Turli xil ilmiy va musiqiy sohalarda umumkasbiy bilimlarni kashf etadilar. Kasbiy muammolarni idrok etish va amalga oshirishning kasbiy darajalari haqidagi ma'ruzada boshlangan suhbatni davom ettirib, bo'lajak musiqa o'qituvchilari o'qituvchi yordamida o'zlari taklif etgan adabiyotlardan, musiqiy ta'lim metodologiyasini bilishdan va umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi amaliy tajribasidan foydalangan holda bunday yondashuvlarning namunalarini taqdim etadilar. Auditoriya mashg'ulotlarida odatda talaba ushbu konsepsiyaning murakkabligi tufayli uning mohiyatini takroran, chuqurroq muhokama qiladi. Shu bilan birga, har bir talabaga murojaat qilish, taqdim etilgan nazariy modelni ularning har birining shaxsiyatida haqiqiy aks ettirish bilan bog'lash vazifasini belgilash muhimdir. Musiqa o'qitish uchun kasbiy-ijodiy yondashuv muammosiga qiziqish uyg'otishi va bu yondashuv, bunday fikrlash didaktika, pedagogik jarayonning yaxlitligida, talaba sifatida nafaqat maqsadi, balki kasbiy bilim, qobiliyat va kompetensiyalarni takomillashtirishdan iborat. Auditoriya mashg'ulotlari davomida o'quvchilarning metodologik kasbiy madaniyati namoyon bo'lishining eng muhim belgisi – kasbga yo'naltirilgan didaktik ta'limning mavjudligini anglashga olib kelish muhimdir. Adabiyotlarga tayanib, talabalarni ushbu fikrlashning turli tomonlarini – ilmiyva kasbiy-ijodiy jihatdan mustaqil aniqlashga majburlash lozim. Bu talabalarda kasbiy bilimining o'z paydo bo'lgan uslubini tahlil qilish va o'z-o'zini baholash istagini uyg'otadi. Talabalar amaliy-ijodiy

kuchlarini kasbiy ahamiyatli muammolarni hal qilish uchun uslubiy tahlildan foydalanishga bevosita yo‘naltirdilar. Ularning asosida ta‘lim muassasasi, musiqiy-pedagogik jarayoniga shaxsiy va qadriyatli munosabati chuqurlashdi, kasbiy faoliyatining turli jihatlarini takomillashtirishga intilish namoyon bo‘ldi. O‘quv mashg‘ulotlari davomida bo‘lajak musiqa o‘qituvchilari kasbiy tayyorgarligining mazmuni va operatsion tarkibiy qismlarini ishlab chiqish jarayoni bilvosita (musiqa darslarini kuzatish, o‘quvchilarni ularni o‘tkazishga tayyorlash) va ijodiy xarakterdagi maxsus ko‘rsatmalar va vazifalarni bajarganda talabalar bilan bevosita aloqada bo‘lgan holda amalga oshirildi. Ularni metodologik tahlilga tortish va shu tariqa bu ziddiyatlarni hal qilishning mumkin bo‘lgan amaliy yo‘llarini aniqlash, ba‘zi hollarda, ularning ijodiy foydalanish kasbiy faoliyati va tajriba talabalarning usullarini ishlab chiqish maqsadida, talabalar umumiy o‘rta ta‘lim maktablari o‘quvchilari bilan sinflarda o‘z-o‘zini tahlil qilish va shu asosda ularning shaxsiy va professional fazilatlarini rivojlantirish uchun istiqbolli dastur qurish uchun harakat qilish talab qilindi. Shunday qilib, olib borilgan kasbiy tahlillar jarayonida bo‘lajak musiqa o‘qituvchilari nazariy va amaliy mashg‘ulotlar jarayonida o‘rgangan barcha kasbiy bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyaviy faoliyat usullarini ijodiy qo‘llash imkoniyatiga erishildi.

Metodologik tahlilning muhim jihatlari, uni amalga oshirishning o‘ziga xos xususiyatlari va tamoyillarini, shu jumladan ob‘ektiv va sub‘ektiv munosabatlar tamoyilining roli va mohiyatini yaxshiroq tushunishdir. Tadqiqotimiz uchun yana bir muhim bo‘lgan tamoyil – kasbga yo‘naltirish tamoyilidir. Uning mohiyati haqida avval ham to‘xtalib o‘tilgan edi. Talabalarga ushbu tamoyilning amal qilishini o‘zlari namoyish etishlaridir. Bunga asos musiqa pedagogikasining ilgari bajargan muammolaridan birining metodologik tahlili bo‘lishi mumkin. Bu yerda dars mashg‘ulot turlarining “yuqoridan belgilash”, “talabaning cheksiz vasiyligi”, “o‘quv faoliyati uslubini qat’iy tartibga solish”, “taqdim etilgan materialning aniqligi”, “kasbiy tayyorgarlikda xalq qo‘shiqlarining ahamiyati”, “talabalar tomonidan ijro etish pozitsiyalari” kabi didaktik munosabatlarni tartibga solish kerak. Musiqiy pedagogik jarayonning pedagogik, psixologik va axloqiy tomoni bo‘yicha dars mashg‘ulotlarini o‘tkazishda ham sezilarli darajada o‘zgarishi kerak: “talaba” – “o‘qituvchi”, ya’ni “ikki tomon”ning faol, samarali, dialektik, o‘zaro ta’sir jarayoniga o‘tishi kerak. Bu yerda bir-biriga hurmat, qutqaruvga kelish uchun ajralish kerakli maqsad emas, balki ushbu jarayonning me’yori har bir ishtirokchi tomonidan erishilgan va shaxsan qabul qilingan yangi pozitsiyalarni o‘zida qo‘llash lozim.

Ko‘proq tajribaga ega bo‘lib, u talabalarga kasbiy yo‘naltirish tamoyilining eng muhim talabini mustaqil ravishda bajarishga yordam berishi mumkin – muayyan muammolarni tahlil qilish uchun musiqa va pedagogika qonunlarini chuqur tushunish asosida tahlil qilish. Albatta, o‘qituvchi bu ijodiy jarayonda talabalarning o‘zlari faol ishtirok etishlari uchun o‘z kuchi bilan hamma narsani qilishi kerak. Musiqa pedagogikasining muayyan muammosini kasbiy tahlil qilishda talabalarning o‘zlari “kashfiyotlar”ga kelgan va umumiy o‘rta ta’lim maktabidagi amaliy ishlarida foydalangan hollarni ko‘rsatish maqsadga muvofiqdir.

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligining motivatsion-qadriyatli, kognitiv-intellektual, amaliy-faoliyatli, refleksiv-kreativlik komponentlarini pedagogik qo‘llab-quvvatlash masalalari ham tahlil etildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Gafurbekov T.B. Ob obrabotkax uzbekskogo pesennogo folkloru. V.ki: Problemy muzыkalnoyuzbekstane kultury narodov, Turkmenii i Tadjikistana. – Moskva: Muzyka. 1976. – S. 133-207.
2. Isyanov R.G. vaboshqalar. Oliyta’limmuassasalari professor-o‘qituvchilariningmalakasinioshirishtexnologiyalari. Monografiya. Toshkent, Fan. 2011. – B. 154
3. Kamalova D.I. Ideyno-nravstvennoe vospitanie podrostkov sredstvami muzыkalnogo iskusstva: Avtoref.dis. ...kand.ped.nauk.–Toshkent, 1990. – 17 s.
4. Karomatov F.M. O‘zbek musiqasi tarixi. Toshkent, O‘qituvchi. 1981. – B. 27-34
5. Karomatov F.M. O‘zbek xalq musiqasi merosi. // XX asr. Terma, yalla, karsak, kirish maqolasi. Toshkent, G‘.G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti. 1985. – B. 2-23
6. Karomatli F. Markaziy Osiyo xalqlari musiqasida afsona va rivoyatlarda. // J.Canat/ 1999/ №3 / – B. 39-42.
7. Liber Mafatih al-olum expicans vocabula scientiarum. Autore Abu Abdullah Mohammad ibn Yusuf al-Katib al-Khowarazmi, Leiden, 1895.
8. Mavlanov Sh.M. O‘zbekistonda ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning ma’naviy transformatsiyasi: Siyosiy fan. bo‘yicha fals. d-ri (PhD) dis. – Toshkent, 2018.
9. Muslimov N.A. Bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilarini kasbiy shakllantirish. Toshkent, Fan, 2004
10. Panjiev Q. O‘zbek marosim qo‘shiq-lari va ularning tarbiyaviy ahamiyati.

Zamonaviy ta'lim. №6 2016 y. Toshkent, – B. 46-52.

11. Petrushin V.I.Музыкальная психология. – Москва, 1994. – С. 304.

12. Romanova S.E. Qoraqalpoq milliy musiqiy an'analari asosida bulajak musiqa o'qituvchilarni ma'naviy tarbiyalashning pedagogik asoslari: Ped. fan. nomz. ... dis. – Toshkent, 2005. – B. 221.

13. Romanovskaya Ye.E. Xorezmskaya klassicheskaya muzyka. – Toshkent: Uzfmngiz, 1934.

14. Rudnev V.P. Kultura XX veka: Slovar. – Moskva, 1999.

15. Ruseskiy A.V., Gachenko L.A. Patrioticheskie sennosti studencheskoy molodeji v usloviyax sotsialnoy transformatsii // Sotsiologiya. – Moskva, 2000. – № 1. – S. 34-43.

16. Ro'zieva D.N. Oliy ta'lim muassasalari talabalarida milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishning ilmiy pedagogik asoslari: Ped. fan. d-ra ... dis. – Toshkent, 2007. – B. 254.

17. Saidov U. Madaniyat sohasidagi globallasuv jarayonlari va ma'naviy tahdidlar. – Toshkent: Akademiya, 2011. – B. 56.

18. Saipova D.Yu. Musiqiy nazariy bilimlarni o'zlashtirish jarayonida o'quvchi shaxsini shakllantirish (boshlang'ich sinflar misolida): Ped fan. nomz. ... dis. – Toshkent, 2007.

19. Saipova D. Musiqiy va musiqiy-nazariy bilimlarni o'zlashtirish jarayonini takomillashtirish. – Toshkent: O'zPFITI, 2005. – B. 84.

20. Saipova D. Musiqa madaniyati darslari o'qituvchisiga qo'yiladigan asosiy talablar // Yosh istiqbolli pedagog va ilmiy kadrlarning kasbiy mahoratini oshirish muammolari: Respublika ilmiy-seminar materiallari. – Toshkent: Asr, 2004. – B. 233-238.